

Tautsaimniecības struktūras veidošanās

Aleksandra Mihņenoka

*Rīgas Tehniskā universitāte, Tautsaimniecības un reģionālās ekonomikas
institūts, Latvija*

Ievads. Viena no galvenajām mūsdienu ekonomikas attīstības problēmām ir nevienlīdzība starp attīstības un attīstītajām valstīm. Savukārt viena no nevienlīdzības dimensijām ir arī atšķirības šo valstu tautsaimniecības struktūrās. Tendences rāda, ka bagātajās jeb attīstītajās valstīs kopējā pievienotajā vērtībā dominē pakalpojumu sektors, kur rodas un attīstās preces un pakalpojumi ar augstu pievienoto vērtību. Attīstības jeb nabadzīgajās valstīs ievērojams īpatsvars IKP ir primārā sektora nozarēm. Šādas atšķirības norāda uz loģisku jautājumu par valstu tautsaimniecības struktūras veidošanos sekmējošiem un kavējošiem faktoriem.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir izanalizēt tautsaimniecības struktūras veidošanos ietekmējošos faktorus, balstoties uz valstu attīstības vēsturiskajiem aspektiem. Pētījuma gaitā tika izmantota ekonomiskās literatūras monogrāfiskā un salīdzinošā metode.

Rezultāti. Valstis, kuru tautsaimniecības struktūrā prevalē primārā sektora nozares, nespēj efektīvi cīnīties ar nabadzību un paaugstināt labklājības līmeni, jo, atšķirībā no rūpniecības un moderno tehnoloģiju sektoriem, lauksaimniecības sektora nozarēm piemīt krītoša atdeve. Šo valstu attīstībai traucē arī globalizācija un starptautiskā tirdzniecība, kuras pamatā ir relatīvās priekšrocības. Tās nosaka, ka valstij jāspecializējas nozarēs, kur tā ir efektīvāka nekā citas valstis. Rezultātā mūsdienu nabadzīgās valstis specializējas lauksaimniecībā un izejmateriālu ražošanā, bet bagātās – zinātnes ietilpīgo preču ražošanā. Turklāt protekcionisma aizliegšana mūsdienās sekmē to, ka nabadzīgajās valstīs tiek uzturēta tautsaimniecības struktūra ar primārā sektora dominanti un neattīstītu rūpniecības sektoru. Pretstatā tam bagāto valstu vēsturiskā pieredze rāda, ka rūpniecības nozaru aizsardzības tarifu piemērošana bija nepieciešama rūpniecības sektora dibināšanai, attīstībai un tad, likvidējot šos tarifus, sektora, kā arī valsts konkurētspējai pasaulē.

Tehnoloģiju attīstība un izmantošana ir viens no galvenajiem ekonomikas izaugsmi un attīstību veicinošiem faktoriem. Tomēr tehnoloģiju radīšana pārsvarā notiek attīstītajās valstīs, bet globalizācija sekmē zināšanu pārnesi. Turpretī nabadzīgajās valstīs tehnoloģijas parādās vēlāk, kad vairs nerada tik lielu pievienoto vērtību, savukārt intelektuālā īpašuma aizsardzība, līdzekļu un izglītotā darbaspēka trūkums attīstības valstīs ierobežo tehnoloģiju un zināšanu pārņemšanu.

Tehnoloģijas rada divu veidu jauninājumus. Produktu jauninājumi, kurus ražo ar lielu atdevi, piemīt attīstītām valstīm un rada cenu, algu, pieprasījuma pieaugumu. Bet procesu jauninājumi pazemina cenas un spēju maksāt augstas algas. Pie tam vēsturiskā pieredze rāda, ka attīstītās valstis neļauj pārņemt tās tehnoloģijas, kur ir iespējams radīt inovācijas un vēl paaugstināt mehanizācijas līmeni. Tas arvien vairāk samazina nabadzīgo valstu iespējas mainīt savu tautsaimniecības struktūru un pārtraukt specializēties krītošās atdeves nozarēs.

Secinājumi. Attīstības valstīs mūsdienās īstenotā un tiem uzspiestā ekonomiskā politika ir pretstatā attīstīto valstu pagātnes “veiksmes stāstiem”. Nabadzības problēmu risināšanai ir nepieciešams specializēties augošās atdeves nozarēs: to esamība tautsaimniecībā spēs nodrošināt iedzīvotājus ar darba vietām, bet sinhrona tehnoloģiju pārņemšana un attīstība, izglītības sistēmas uzlabošana un attīstība un izglītotā darbaspēks veicinās tādas tautsaimniecības struktūras veidošanos, kas sekmēs ekonomikas izaugsmi.